

ANTONIN ŠNEJDÁREK

ROZWÓJ SYTUACJI MIĘDZYNARODOWEJ PO ROKU 1945 A STOSUNKI CZECHOSŁOWACKO-POLSKIE

I. WSTĘP: CZYNNIKI WPLYWAJĄCE NA ROZWÓJ STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH W EUROPIE ŚRODKOWEJ PO R. 1945

Powstanie pod koniec I wojny światowej niepodległych państw: Czechosłowacji i Polski stanowiło z jednej strony kulminacyjny punkt procesu powstawania nowoczesnych narodów, z drugiej natomiast było wynikiem głębokich zmian w stosunkach międzynarodowych, spowodowanych przez Wielką Socjalistyczną Rewolucję Październikową. Dlatego też oba te państwa powstałe w tym okresie posiadały typowe cechy ekspansywności i zachłanności, właściwe ustrojom burżuazyjnym. Fakt, iż walki narodowo-wyzwoleńcze krajów środkowej i południowo-wschodniej Europy zostały pod koniec I wojny światowej wykorzystane przez główne siły imperialistyczne Zachodu, zdecydował, że państwa te stały się grą w rękach imperialistów, a ich los był uwarunkowany chwilowym układem stosunków między głównymi mocarstwami imperialistycznymi.

Lata 1938 i 1939 oznaczały definitywny koniec tego okresu, a narody Czechosłowacji i Polski poznały wówczas jak krucha była polityka prowadzona przez burżuazję, która nie potrafiła zabezpieczyć swym państwom trwałej niepodległości. Stosunki między narodami Czechosłowacji i Polski w czasie II wojny światowej układały się na dwóch różnych płaszczyznach: z jednej strony były to stosunki między emigracyjnymi rządami tych państw, z drugiej zaś między dwoma narodami zjednoczonymi w walce przeciwko hitlerowskiemu imperializmowi. Punkt ciężkości przesunął się coraz wyraźniej w kierunku wzajemnego zbliżenia we wspólnej walce przeciw uciskowi faszystowskiemu. Na stosunki pomiędzy obu rządami emigracyjnymi decydujący wpływ wywarły koncepcje mocarstw zachodnich dotyczące nowego porządku w Europie środkowej. W związku z tym pojawiają się próby utworzenia tzw. polsko-czechosłowackiej konfederacji, która miała stanowić zarodek zorganizowanego środkowoeuropejskiego bastionu antyradzieckiego. Przebieg wydarzeń podczas II wojny światowej, a zwłaszcza decydujące zwycięstwa radzieckie, przekreśliły te plany. Polska i Czechosłowacja powstają po II wojnie światowej jako państwa niepodległe, wyzwolone przez Armię Radziecką. Plany federa-

cyjne stanowią nadal treść polityki grupy emigracyjnej, zaś głęboki kryzys i zacięte spory pozwalają wnioskować, jak wyglądałaby według londyńskich planów środkowoeuropejska federacja.

Przebieg walk w czasie II wojny światowej, zwłaszcza po bitwie stalingradzkiej, a także istnienie koalicji antyhitlerowskiej, w której Związek Radziecki stawał się coraz wyraźniej najsilniejszym i najważniejszym uczestnikiem, uniemożliwił wszelkie próby utworzenia w Europie środkowej nowego ugrupowania antyradzieckiego lub też takiego układu sił, który umożliwiłby stworzenie w tej części Europy podstaw do manewrów antyradzieckich. Równocześnie fakt, że II wojna światowa, po przystąpieniu do niej Związku Radzieckiego, nabrała zdecydowanie charakteru walki narodowowyzwoleńczej, a następnie, że w antyfaszystowskiej koalicji uczestniczyły nie tylko rządy jak w koalicji poprzedniej, lecz również najszerze masy ludowe, walczące przeciw faszystowskiemu i wszelkim formom ucisku, to wszystko stworzyło odpowiednie warunki do tego, że narody Europy środkowej miały możliwość w trakcie walki antyfaszystowskiej wytworzyć sobie nie tylko koncepcję przyszłego niepodległego bytu, ale że mogły ją również po r. 1945 czynnie realizować. Decydujący wpływ na rozwój wypadków miał fakt, że kraje środkowej i południowo-wschodniej Europy — w odróżnieniu od sytuacji po zakończeniu I wojny światowej — zostały oswobodzone przez Armię Radziecką, a więc armię państwa, które nie miało i w istocie swej nie może mieć celów imperialistycznych i które prowadziło walkę z faszystowskim imperializmem niemieckim nie tylko w celu wypędzenia wojsk okupacyjnych z ziemi radzieckiej, ale walczyło także o wyzwolenie pozostałych narodów, uciskanych przez niemieckich faszystów. To właśnie, że na obszar Polski i Czechosłowacji weszła jako oswobodzicielka Armia Radziecka, umożliwiło narodom tych krajów samodzielne rozstrzygnięcie swoich losów. We wspólnej walce zrodziła się głęboka i trwała przyjaźń między tymi krajami a Związkiem Radzieckim, uczucie, które zakorzeniło się głęboko w świadomości mas pracujących wszystkich narodów środkowej i południowo-wschodniej Europy. W dniu bezwarunkowej kapitulacji Niemiec hitlerowskich powstały znowu w Europie środkowej niepodległe państwa, które jednak w odróżnieniu od przeszłości, miały inną strukturę klasową, a władza w nich przeszła w ręce ludu pracującego z klasą robotniczą i jej awangardą — komunistycznymi i robotniczymi partiami — na czele. Ta zasadnicza zmiana wpłynęła też na cały dalszy rozwój stosunków międzynarodowych w tej części świata.

Drugim ważnym czynnikiem, mającym decydujący wpływ na dalszy rozwój stosunków międzynarodowych w Europie środkowej, była całko-

wita porażka militarna imperializmu niemieckiego. W przeszłości, zwłaszcza od początku wieku XX, kiedy to imperializm niemiecki rozpoczął swą kampanię o panowanie nad Europą był on wówczas jednym z najistotniejszych czynników wpływających w zdecydowany sposób na gospodarczy i polityczny rozwój obszaru środkowoeuropejskiego. Czynniki ten został w r. 1945 wyeliminowany z tej części świata, a z czasem przestał się w ogóle liczyć w życiu międzynarodowym i politycznym.

Trzecim ważnym momentem warunkującym rozwój polityki międzynarodowej na obszarze Europy środkowej po 1945 r. był fakt, że w wyniku wydarzeń II wojny światowej, a przede wszystkim na skutek powstania silnej jedności ludów wszystkich krajów świata w walce z faszyzmem, imperialiści nie mogli przystąpić do konkretnej, natychmiastowej realizacji planów ataku, a zwłaszcza nie mogli utworzyć reakcyjnych bloków skierowanych przeciwko ZSRR i siłom pokojowym na świecie. To uniemożliwiło w pierwszych latach po wojnie najbardziej reakcyjnym grupom imperialistycznym przeprowadzenie poważniejszych zmian w Europie środkowej przy użyciu siły lub za pomocą groźby jej użycia. Związek Radziecki wyszedł z II wojny światowej jako główny zwycięzca, pokazał swą ogromną siłę militarną oraz swoją gospodarczą i moralną przewagę nad krajami kapitalistycznymi. Dlatego też nie dało się zaraz po wojnie, kiedy te wszystkie fakty były jeszcze świeżo w pamięci, wywołać antyradzieckich nastrojów i wytworzyć niejako pojęcia „pozycji siły”. Najlepszym tego dowodem jest materiał opracowany jeszcze w czasie wojny przez specjalistów amerykańskiego *Pentagonu* dla prezydenta Roosevelta i Departamentu Stanu, na podstawie którego stwierdza się wręcz, iż, ze względu na wielką przewagę wojskową Związku Radzieckiego na kontynencie europejskim, należy prowadzić wobec niego taką politykę, która by go zbyt nie drażniła.

Do ważnych momentów wpływających na dalszy rozwój stosunków w Europie środkowej należał także fakt, że nowy ustrój, jaki powstał w krajach Europy środkowej po wyzwoleniu, wykazał wkrótce swoją siłę żywotną oraz wyższość organizacyjną i zdolność rozwiązywania bez jakiegokolwiek ingerencji obcej wszystkich istotnych problemów gospodarczych, politycznych i społecznych. Tak więc i w tym zakresie zawiodła w bardzo krótkim czasie nadzieja imperialistycznego świata zachodniego na to, że po zakończeniu wojny nastąpi w krajach Europy środkowej i południowo-wschodniej długotrwały okres kryzysu, podczas którego ten obszar Europy będzie całkowicie zależny od gospodarczej, a tym samym i politycznej pomocy USA lub innych państw imperialistycznych. Wybory we wszystkich państwach demokracji ludowej zaraz po wojnie

wykazały, że nastąpiły w tych państwach rzeczywiście głębokie przemiany, oraz że partie komunistyczne i robotnicze, nawet przy zachowaniu burżuazyjno-demokratycznej ordynacji wyborczej, są najsilniejszymi partiami politycznymi nowo wyzwolonych państw. Ten fakt musieli uznać wszyscy obserwatorzy zachodni, którzy w latach 1945—1948 byli świadkami rozwoju krajów Europy środkowej, chociaż dla niektórych z nich było to czymś zgoła nieoczekiwanym i godnym podziwu.

Cały rozwój stosunków międzynarodowych w pierwszych latach powojennych, kiedy coraz wyraźniej, zwłaszcza na terenie sąsiednich Niemiec, dochodziły do głosu tendencje imperialistycznej polityki rządzących kół mocarstw zachodnich, wykazał słuszność i konieczność jak najściślejszych związków z ZSRR we wszystkich dziedzinach. W tych warunkach w sposób wyraźny i zdecydowany ujawnił się logiczny związek całego rozwoju ku socjalizmowi z rozwijaniem wszechstronnej współpracy i utwierdzaniem związków łączących kraje demokracji ludowej z ZSRR, współzależność między socjalizmem a definitywnym zabezpieczeniem wolności i niezawisłości krajów Europy środkowej.

II. KSZTAŁTOWANIE SIĘ STOSUNKÓW CZECHOSŁOWACKO-POLSKICH

1. Konsolidowanie się ludowo-demokratycznej struktury aparatu państwowego

W takich to warunkach kształtowały się po 1945 r. na zupełnie nowej podstawie stosunki między Polską a Czechosłowacją. U steru obu państw stała po raz pierwszy w ich dziejach klasa odmienna od klas panujących w przeszłości. Klasa robotnicza w Czechosłowacji i w Polsce była głęboko przepojona ideami proletariackiego internacjonalizmu i z natury swej nastawiona na najściślejszą współpracę narodów dla zabezpieczenia pokoju i stałego postępu. Klasy robotnicze Czechosłowacji i Polski od samego początku starały się stworzyć jak najszybciej w swoich krajach warunki do zbudowania nowego ładu społecznego, który by odsunął klasy antagonistyczne i zabezpieczył w przyszłości rozwój społeczeństwa bez kryzysów i wojen. W związku z tym w stosunkach międzynarodowych, a przede wszystkim w stosunkach między Czechosłowacją a Polską, w okresie po r. 1945 wystąpił po raz pierwszy w dziejach nowy czynnik, który przedtem oddziaływał tylko w ramach ruchu robotniczego i w związkach łączących lud pracujący obu krajów. Było to dążenie do jak najszybszego znalezienia wspólnej dla obu państw linii postępowania we wszystkich podstawowych, dotyczących obu państw kwestiach międzynarodowych. W miarę jak się umacniała, pogłębiała i rozszerzała siła

klasy robotniczej w Czechosłowacji i w Polsce, jak się konsolidowała ludowodemokratyczna struktura całego aparatu socjalistycznego tych państw, dochodziło do szybko postępującego zbliżenia stanowisk Czechosłowacji i Polski we wszystkich podstawowych kwestiach aż do całkowitej i najdalej idącej współpracy, obejmującej wszystkie dziedziny życia politycznego, gospodarczego i społecznego.

2. Układy i umowy polityczne

Już w ciągu 1946 r. przeprowadzono rozmowy pomiędzy przedstawicielami rządu polskiego i czechosłowackiego w sprawie wytyczenia podstaw dla dalszego rozwoju braterskich stosunków pomiędzy obu narodami. W dniu 10 marca 1947 r. podpisano w Warszawie wspólny układ o przyjaźni i wzajemnej pomocy. Celem tego układu było przyspieszenie poprzez wzajemne ścisłe porozumienie Czechosłowacji i Polski ich pokojowego rozwoju i położenie fundamentu dla ścisłej współpracy we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego, kulturalnego i politycznego, dla zapewnienia bezpieczeństwa obu tych państw wobec powstającej znów groźby sztucznie utrzymywanego przy życiu, a teraz odradzającego się imperializmu niemieckiego. Umowa określała, iż będzie się rozwijać między obu państwami szeroką współpracę kulturalną i gospodarczą i że oba państwa będą sobie wzajemnie udzielały wszechstronnej pomocy (w razie potrzeby) z pomocą wojskową łącznie. Układ ten zapoczątkował nowy okres w stosunkach czechosłowacko-polskich. Wychodząc z niego i nawiązując do zasad w nim zawartych rządy obu państw zawarły, w większości już w r. 1947 i w latach następnych, cały szereg układów i umów ustalających na dłuższy okres czasu stosunki gospodarcze, polityczne, kulturalne, turystyczne, społeczne itd. Cały zbiór tych umów, ich rozległy zakres i atmosfera serdecznego braterstwa, którą są prześiąknięte, świadczy najlepiej jak w stosunkowo krótkim czasie potrafiła klasa robotnicza obu krajów wprowadzić do stosunków między obu państwami całkiem nową treść i zupełnie nowe cele, które jak się wkrótce miało okazać, prowadziły do obopólnych korzyści. W odróżnieniu od wszystkich poprzednich umów zawieranych w środkowej Europie, zwłaszcza między Czechosłowacją a Polską, układ o przyjaźni i wzajemnej pomocy oraz nawiązujący do niego cały kompleks obustronnych czechosłowacko-polskich układów zawierany był z myślą o zabezpieczeniu pokoju w Europie środkowej i uniemożliwieniu powtórzenia się wypadków, których zarodki powstały już po I wojnie światowej, a które doprowadziły do tragedii w Monachium, do 15 marca i do września 1939 r., tj. do wydarzeń, które oznaczały utratę niepodległości Czechosłowacji i Polski.

III. AKCJA REAKCYJNYCH SIŁ ŚWIATA IMPERIALISTYCZNEGO

1. Na płaszczyźnie stosunków wewnętrznych w państwach socjalistycznych

W czasie, kiedy został zawarty czechosłowacko-polski układ o przyjaźni i wzajemnej pomocy, kiedy oba państwa tworzyły podstawę nowych form wzajemnej współpracy, siły reakcyjne świata imperialistycznego próbowały zmienić bieg wypadków w Europie środkowej i przeszkodzić temu, aby zwycięstwo ludu na tym terenie zostało przypieczętowane przez wprowadzenie „nowego porządku” i wytworzenie nowych stosunków opartych na trwałej przyjaźni między krajami demokracji ludowej. Zaraz po zakończeniu II wojny światowej pojawiły się ze strony najbardziej reakcyjnych kół próby, mające na celu zmianę istniejącego stanu rzeczy, jaki powstał w wyniku II wojny światowej, a w latach 1946—1947 te same siły reakcyjne przystąpiły do konkretnych prób ingerowania w sprawy związane z rozwojem sytuacji w Europie środkowej przez aktywizację wszystkich resztek reakcji znajdujących się w krajach środkowoeuropejskich. W początkowym stadium rozwoju demokracji ludowej w tych krajach brała udział w rządzie wyzwolonych państw silna jeszcze grupa burżuazji. Była to przede wszystkim ta część burżuazji, która nie skompromitowała się jawną kolaboracją z faszystowskim okupantem i która bądź to na emigracji, bądź też w kraju aktywnie uczestniczyła w walce o wolność. Grupy te wytworzyły sobie już w czasie wojny bliskie związki z zachodnimi rządami imperialistycznymi i kontakty te utrzymywały nadal po wojnie. Wystąpienie reakcji imperialistycznej z próbą ofensywy na terenie Europy środkowej przejawiało się więc zupełnie naturalnie najpierw przez aktywizację tych grup, które wykorzystywały swoje silne pozycje dla podkopania demokracji ludowej, dla zahamowania rozwoju zmierzającego ku socjalizmowi dla odwrócenia jego w kierunku przeciwnym — ku kapitalizmowi.

Działalność tych grup przejawiała się w przeszkadzaniu zarówno w polityce wewnętrznej kraju, jak i w zakresie stosunków między poszczególnymi państwami środkowoeuropejskimi. W zakresie polityki wewnętrznej reakcja hamowała głównie wszelkie kroki zmierzające do konsolidacji władzy ludowej, do gospodarczej, obronnej, społecznej i kulturalnej stabilizacji nowo wyzwolonych państw demokracji ludowej, usiłowała wprowadzić do wszystkich dziedzin życia tych państw chaos, niepewność, przygotowując tym samym grunt do próby reakcyjnego przewrotu. W zakresie stosunków międzynarodowych siły reakcji próbowały przede wszystkim przeszkodzić postępującemu zbliżeniu między państwami

demokracji ludowej przez sianie nienawiści, opierając się przy tym na przeżytkach, które w świadomości ludzi tych krajów wytworzył okres rządów burżuazyjnych, a które w pewnych wypadkach się utrzymały. Szczególnie jaskrawo odbiło się to na stosunkach czechosłowacko-polskich. W okresie republiki przedmonachijskiej te właśnie najbardziej reakcyjne grupy starały się zdobyć monopol w zakresie stosunków czechosłowacko-polskich. Działała wtedy głównie prawica partii agrarnej i najbardziej reakcyjne koła katolickie, szczególnie słowackiej partii ludowej Hlinki. Grupy te starały się wówczas przygotować grunt dla zorganizowania bloku antyradzieckiego na terenie Europy środkowej przez połączenie reakcyjnych sił Polski i Czechosłowacji. Wiedzieli oni dobrze, że tego rodzaju koalicja umocniłaby przede wszystkim ich własną pozycję. W kołach tych można było w okresie republiki przedmonachijskiej słyszeć często wypowiedzi o „przyjaźni z Polską”. A przecież były to właśnie te koła, które po 1945 r. systematycznie podsycaly nastroje antypolskie, wywoływały sztuczne napięcie wokół pewnych, w gruncie rzeczy całkiem drugorzędnych spraw, i starały się przeszkodzić temu, aby Ludowa Polska i Ludowa Czechosłowacja znalazły trwałą podstawę swej przyszłej współpracy.

Można by wskazać wiele przykładów tych dywersyjnych akcji: tutaj przytoczymy tylko niektóre ważniejsze. Najbardziej prawicowe koła Czechosłowackiej Partii Narodowo-Socjalistycznej, a zwłaszcza ostrawski poseł Uhlir, wysunęły na czoło akcję „ostatecznego uregulowania kwestii cieszyńskiej”. Również w prawicowych kołach Partii Narodowo-Socjalistycznej powstała po 1945 r. koncepcja przyłączenia siłą Kłodzka do Czechosłowacji i przesunięcia granic Czechosłowacji daleko na północ, na teren polskich Ziemi Zachodnich. W Słowacji zaś w tym właśnie czasie najbardziej reakcyjne grupy rozpętały wielką kampanię przeciwko Polsce Ludowej, oczerniając cztery polskie partie demokratyczne zjednoczone w bloku demokratycznym, a podnosząc znaczenie reakcyjnej grupy Mikołajczyka, z którego środowiskiem pozostawały w bliskich kontaktach. Niezwykle charakterystyczny dla wielkich zmian, które nastąpiły w mentalności społeczeństwa Czechosłowacji i dla wielkiej dojrzałości politycznej ludu czechosłowackiego, który przeszedł twardą szkołę walk w drugiej wojnie światowej, był fakt, że wszystkie te próby minęły się z celem i praktycznie w szerokich warstwach ludowych pozostały bez echa. Nie tylko nie udało się wywołać w Czechosłowacji nastrojów antypolskich, ale wręcz przeciwnie, lud czechosłowacki w swojej ogromnej większości spoglądał z wielkim podziwem i szacunkiem na bohaterskie wysiłki narodu polskiego, zmierzające do zabliznienia okrutnych ran zadanych przez

nazistowskich zbrodniarzy, a odbudowywana z gruzów Warszawa stała się w wielu przypadkach i w Czechosłowacji symbolem odnowy i zachętą do pracy ludu Czechosłowacji nad usuwaniem pozostałości wojny, do jak najszybszego gospodarczego rozwoju kraju.

W latach 1947 i 1948 międzynarodowa reakcja, zmierzająca do zmiany istniejącego stanu rzeczy i obalenia ustroju ludowodemokratycznego w Polsce i w Czechosłowacji poniosła sromotną klęskę. Już referendum z r. 1946 w sprawie podstawowych zagadnień polityki wewnętrznej państwa polskiego wyraźnie wykazało, że przeważająca część społeczeństwa polskiego jest za postępową polityką dotychczasowego rządu, ale dopiero pierwsze powojenne wybory do Sejmu w styczniu 1947 były dla reakcji druzgocące. Chociaż międzynarodowa i polska reakcja włożyła ogromne wysiłki w celu wprowadzenia kandydatów opozycji, przede wszystkim Polskiego Stronnictwa Ludowego S. Mikołajczyka, wybory zakończyły się zdecydowanym zwycięstwem bloku demokratycznego, jednoczącego PPR, PPS, SD i SL. Na 28 mandatów stronnictwa Mikołajczyka, blok demokratyczny uzyskał w nowym Sejmie 394 miejsca. Na prezydenta Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wybrano Bolesława Bieruła, premierem rządu został Józef Cyrankiewicz. W Czechosłowacji już wybory w r. 1946 pokazały wyraźnie, że reakcja nie może mieć nadziei na zdobycie władzy drogą legalną. Liczba głosów oddanych na Komunistyczną Partię Czechosłowacji (44%), która wspólnie z Partią Socjaldemokratyczną reprezentowała większość w nowo wybranym parlamencie, wykazała zgodność wyborców w Czechosłowacji z polityką budowy państwa ludowodemokratycznego w formie przedstawionej w Kłosyckim Manifestie Rządowym z kwietnia 1945 r. Kiedy w lutym 1948 r. reakcja w Czechosłowacji próbowała siłą dokonać przewrotu w przeddzień wyborów, co do których orientowała się, że przyniosą jej całkowitą porażkę, próba ta zakończyła się bardzo smutno. Postępowe siły Czechosłowacji pod przewodnictwem KPCz nie tylko szybko zlikwidowały, przy użyciu wyłącznie legalnych środków w ramach obowiązującej konstytucji te próby, ale doszło do całkowitego rozkładu partii, które podczas puczu lutowego stały się narzędziem rodzimej i zagranicznej reakcji. Zdecydowana większość członków, a także znaczna część działaczy i posłów z tych partii, sama przeprowadziła czystkę w swych szeregach, usuwając reakcyjnych przywódców, a partie ich stały się teraz szczerymi współpracownikami w realizowaniu programu budowania socjalistycznej Czechosłowacji w ramach odrodzonego Frontu Narodowego ludu pracującego miast i wsi pod przewodnictwem Komunistycznej Partii Czechosłowacji. W ten sposób w latach 1947—1948 zostały przekreślone ostatnie nadzieje reakcji na przewrót

w Czechosłowacji i w Polsce a oba te państwa mogły teraz przystąpić do planowego, systematycznego budowania podstaw nowego społeczeństwa socjalistycznego, czego wyrazem stały się w Czechosłowacji plany pięcioletnie, a w Polsce sześcioletni plan rozwoju gospodarczego.

2. Na płaszczyźnie międzynarodowej

W latach 1947—1948 zaczynały również dojrzewać plany imperialistów zachodnich zmierzające do wznowienia koalicji antyradzieckiej w Europie przy pomocy odradzającego się imperializmu niemieckiego. Już we wrześniu 1946 r. dał wyraz tym dążeniom sekretarz stanu USA Byrnes w swym przemówieniu w Stuttgarcie, a w r. 1947 w Niemczech zachodnich rozpoczęto konkretne przygotowania do reaktywowania wszystkich sił imperializmu niemieckiego w dziedzinie ekonomicznej, politycznej i ideologicznej. Jednym z ważnych czynników procesu odradzania się sił imperializmu niemieckiego stały się organizacje odwetowe, skierowane głównie przeciwko Czechosłowacji i Polsce, a rekrutujące się z przesiedleńców. Kiedy w r. 1947 zaczęto tworzyć organizacje odwetowe w Niemczech, rządy i społeczeństwa Czechosłowacji i Polski zaniepokojone tym niebezpiecznym zjawiskiem, zaczęły domagać się przedsięwzięcia stanowczych kroków w celu zapobieżenia ich niebezpiecznemu rozwojowi. Przedstawiciele Czechosłowacji i Polski już od lata i jesieni 1947 r. równocześnie przedkładali zachodnim władzom okupacyjnym, a szczególnie Stanom Zjednoczonym, konkretne materiały mówiące o rozpoczęciu działalności grup odwetowych w Niemczech zachodnich i zwracali uwagę na związane z tym niebezpieczeństwo. W lutym 1948 r. odbyła się w Pradze pierwsza narada ministrów spraw zagranicznych poświęcona tym zagadnieniom. Uczestniczyli w niej ministrowie spraw zagranicznych Polski, Federacyjnej Ludowej Republiki Jugosławii i Czechosłowacji. Te trzy państwa, przeciwko którym od samego początku zwrócone było ostrze odwetu, na naradzie tej uzgodniły wspólną linię postępowania w obronie pokoju i własnego bezpieczeństwa. Niestety FLRJ w następnych miesiącach nie współpracowała już z pozostałymi partnerami, jakkolwiek brała jeszcze w czerwcu 1948 r. udział w naradzie ministrów spraw zagranicznych w Warszawie, na której przyjęto wspólny komunikat dotyczący uchwał w sprawie Niemiec podjętych przez mocarstwa zachodnie na konferencji londyńskiej, znany pod nazwą Deklaracji Warszawskiej.

Wspólne niebezpieczeństwo zagrażające ze strony rewizjonizmu niemieckiego jeszcze bardziej związało Polskę i Czechosłowację, które w tej właśnie tak dla nich ważnej sprawie — sprawie niemieckiej — prowadziły

już systematycznie wspólną, całkowicie zgodną politykę. Stosowana przez odradzający się imperializm niemiecki taktyka, mająca na celu rozbięcie wspólnej polityki Polski i Czechosłowacji poprzez przyjęcie przez rząd zachodnoniemiecki tezy o przywróceniu granic z r. 1937, co pozornie mogło oznaczać, iż rewizjonistyczne roszczenia Bonn nie dotyczą granic Czechosłowacji, nie dała żadnych rezultatów. Lud czechosłowacki nie tylko nie dał się zwieść tym manewrom, ale zrozumiał, że każdy atak przeciwko Polsce jest równocześnie atakiem przeciw Czechosłowacji, a wszelkie żądania rewizjonistów zmierzające do zmiany granic polskich na Odrze i Nysie wymierzone są także przeciwko granicom Czechosłowacji. Po powstaniu Niemieckiej Republiki Demokratycznej trzy państwa: Polska Rzeczpospolita Ludowa, Niemiecka Republika Demokratyczna i Ludowa Czechosłowacja stworzyły zachodni bastion obozu socjalistycznego zjednoczony ściśle w walce z imperializmem i rewizjonizmem niemieckim. Posiedzenie ministrów spraw zagranicznych tych trzech krajów, narady przedstawicieli Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Zgromadzenia Narodowego Czechosłowackiej Republiki i Izby Ludowej Niemieckiej Republiki Demokratycznej jeszcze bardziej umocniły niezachwianą jedność interesów tych krajów w walce z imperializmem niemieckim i siłami odwetu. Dzięki ich wspólnemu postępowaniu, przy równoczesnym poparciu potężnego obozu socjalistycznego, wytworzyła się taka sytuacja, że imperializm niemiecki nie mógł w pełni rozwinąć swych planów odwetowych i że w Europie środkowej mimo upartych prób rewizjonizmu został zachowany pokój i stan, jaki wytworzył się po zwycięstwie nad faszyzmem hitlerowskim.

IV. DALsze KSZTAŁTOWANIE SIĘ STOSUNKÓW CZECHOSŁOWACKO-POLSKICH

1. Współpraca gospodarcza

XX Zjazd Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego i usunięcie skutków kultu jednostki w międzynarodowym ruchu komunistycznym umocniły jeszcze bardziej stosunki między Czechosłowacją a Polską. Na VIII Plenum KC PZPR w październiku 1956, na którym wybrano nowe Biuro Polityczne z pierwszym sekretarzem Władysławem Gomułą na czele, na którym także potępiono błędy przeszłości, zostały położone podwaliny pod szybki rozwój socjalizmu w Polsce. XI Zjazd Komunistycznej Partii Czechosłowacji wytyczył już całkiem konkretnie zadanie szybkiego osiągnięcia wysokiego stadium rozwoju budowy socjalizmu. W tym też nowym okresie znacznie wzrósł rozwój gospodarczy Polski Ludowej i Czechosłowacji, a równocześnie szybko następowała ich wzajemna kon-

solidacja w dziedzinie gospodarczej, politycznej i kulturalnej, czego dowodem są przede wszystkim nowe układy handlowe i umowy kulturalne zawierane między obu państwami. W początkach maja 1957 r. bawiła w Czechosłowacji polska delegacja rządowa z prezesem Rady Ministrów Józefem Cyrankiewiczem na czele, a w czasie jej pobytu została utworzona stała instytucja dla jak najściślejszej współpracy gospodarczej między obu krajami — Polsko-Czechosłowacki Komitet Współpracy Gospodarczej. Już w okresie poprzedzającym utworzenie tego stałego organu stosunki handlowe między Polską a Czechosłowacją układały się bardzo pomyślnie i stale się rozszerzały. W latach 1947—1957 Polska otrzymała z Czechosłowacji ok. 19 000 traktorów, 5 000 samochodów ciężarowych, około 9 000 samochodów osobowych (w tym wiele wozów sanitarnych), dla przemysłu górniczego 50 wielkich urządzeń inwestycyjnych, dla przemysłu energetycznego 36 turbin, 25 kotłów, dalej urządzenia chemiczne dla Kędzierzyna i Jeleniej Góry oraz wyposażenie dla przemysłu hutniczego, jak również większą ilość materiałów budowlanych. W tym samym czasie Czechosłowacja otrzymała od Polski blisko 35 mln ton węgla, co w znacznej mierze przyczyniło się do wielkiego rozwoju gospodarczego Czechosłowacji, szczególnie w dziedzinie przemysłu ciężkiego.

W r. 1958 została w Warszawie podpisana umowa o wymianie towarowej na lata 1958—1960, która na listopadowym posiedzeniu Polsko-Czechosłowackiego Komitetu Współpracy Gospodarczej została znacznie poszerzona. Na tymże czwartym posiedzeniu doszło do podpisania zasadniczych umów w sprawie długoterminowej współpracy między obu państwami, głównie w dziedzinie przemysłu maszynowego, hutniczego, chemicznego i węglowego na lata 1961—1965. O wyjątkowo korzystnym i wszechstronnym rozwoju tej współpracy świadczy m. in. fakt, że na listopadowym posiedzeniu wspólnego komitetu w Pradze można już było wymienić poglądy na temat głównych kierunków współpracy gospodarczej między obu krajami na okres po 1965 r., co głównie dotyczy dalszego rozwoju bazy surowcowej w obu krajach. Dotychczasowa współpraca gospodarcza przyczyniła się do szybkiego rozwoju gospodarki narodowej obu krajów, a równocześnie do szybkiego wzrostu siły gospodarczej całego obozu socjalistycznego, co było możliwe, dzięki potężnemu i szybkiemu rozwojowi ekonomiki i techniki w najsilniejszym państwie obozu socjalistycznego — w Związku Radzieckim.

Obecnie Czechosłowacja jest co do wielkości wymiany handlowej trzecim największym partnerem Polski po ZSRR i NRD. Obrót wymiany towarowej między Polską a Czechosłowacją wzrósł z 84,3 mln rubli

w r. 1947 do 657 mln rubli w r. 1958 i osiągnął sumę 850 mln rubli w 1959 r. Zgodnie z umowami wymiana handlowa między Czechosłowacją a Polską będzie w r. 1965 o 65% wyższa niż w r. 1958. Wymiana towaru nie jest jedyną formą współpracy gospodarczej między ČSRS a Polską. W stosunkach obu krajów niezmiernie ważna jest wzajemna pomoc w formie kredytu. Przykładem może być tu pożyczka udzielona przez ČSRS na eksploatację polskiej siarki (ok. 100 mln rubli) i na wydobycie węgla (ok. 250 mln rubli). W ten sposób Polska otrzymuje pomoc inwestycyjną, zaś Czechosłowacja uzyskuje długoterminowe dostawy ważnych surowców przemysłowych. W myśl umowy dotyczącej udziału ČSRS w rozwoju energetycznej eksploatacji węgla w Polsce, Czechosłowacja udzieli Polsce w latach 1958—1964 kredytów w wysokości 50 mln rubli, przy czym 65% tej kwoty przeznaczony się na zakup czeskich maszyn i urządzeń inwestycyjnych, pozostałą zaś część na zakup innych artykułów, np. urządzeń instalacyjnych, motocykli, tekstyliów, tafli szklanych, pralek, lodówek itp. Wyjątkowo pomyślnie rozwija się współpraca Czechosłowacji i Polski w dziedzinie gospodarczej na odcinku żeglugi rzecznej i morskiej. Szczecin jest macierzystym portem dla statków czechosłowackich, a polska Odra łączy Czechosłowację z morzem.

2. Współpraca kulturalna

Podobnie poważny rozwój zaznacza się w dziedzinie współpracy kulturalnej. Bratnie porozumienie między Komunistyczną Partią Czechosłowacji a Polską Zjednoczoną Partią Robotniczą i między rządami obu krajów umożliwiło niebywałą dotąd wymianę w dziedzinie kulturalnej we wszystkich jej przejawach. W języku czeskim ukazało się w tym okresie ok. 300 tomów z zakresu beletrystyki, m. in. przekłady utworów znanych polskich pisarzy: J. Andrzejewskiego, L. Kruczkowskiego, W. Wasilewskiej, I. Neverlego, K. Brandysa i in. Dzięki przekładom J. Pilařa społeczeństwo czechosłowackie zapoznało się z twórczością wielkich polskich poetów: Tuwima, Broniewskiego, Gałczyńskiego, Staffa i in. W Polsce zaś zyskali sobie popularność tacy pisarze czescy jak: Hašek, Čapek, Fučík, Olbracht, Majerova, Pujmanova, Bass, Drda i in., jak również poeci: Halas, S. K. Neumann, Nezval i in. Wiele cennych prac czechosłowackich poświęcono Polsce. Już w 1947 r. M. Pujmanova w swych „Słowiańskich wspomnieniach” (Slovanský zápisník) oraz A. C. Norw w „Podróży do Polski” (Cesta do Polska) zapoznają czechosłowackiego czytelnika z polską martyrologią wojenną oraz ukazują niebywałą entuzjizm polskiego ludu przy odbudowie kraju. Franciszek Branislav w wier-

szach pełnych głębokiego liryzmu wyśpiewał swoje „Pozdrowienia dla Polski” (Pozdrav Polsku) a Karel Konrád swą poetycką książką „Przejeżdżasz przez nową Polskę” (Projíždíš novým Polskem) pozyskał sobie czytelnika czechosłowackiego, otrzymując równocześnie nagrodę państwową. Ludvik Aškenázy w uroczym reportażu pt. „Miłe ulice” (Ulice milé), a także w innych reportażach ukazywał swoim czytelnikom nowych Polaków. Prócz wyżej wspomnianych pozycji wyszło w Czechosłowacji wiele innych prac o polskiej tematyce. Franciszek Nechvátal poświęcił Polsce sporo wierszy, Franciszek Kupka interesujące szkice o polskich ludziach, podobnie jak Z. Nałkowska, J. Zagórski, J. Broniewska, A. Kamińska i in. napisali w Polsce wiele ciekawych felietonów i pełnych liryzmu wierszy o Czechosłowacji.

Goszczące w Czechosłowacji polskie zespoły pieśni i tańca „Mazowsze” (1952) i „Śląsk” (1959) wywołały zachwyt tamtejszej publiczności. W zakresie kontaktów muzycznych należy wspomnieć o systematycznym uczestnictwie artystów polskich w „Praskiej Wiośnie” i o udziale muzyków czeskich w „Konkursie Chopinowskim” oraz w „Festiwalu Muzyki Współczesnej” w Warszawie. Poważnymi osiągnięciami może się także poszczycić czeska polonistyka. W r. 1953 prof. Karel Krejčí opublikował „Historię Literatury Polskiej” (Dějiny polské literatury). Oprócz tego ukazało się wiele popularnych podręczników języka polskiego, uniwersytecki podręcznik dr Izy Schaunowej (1958), słowniki B. Vydry. Tutaj należy także wymienić pracę prof. Macúrka, „Dzieje Narodu Polskiego” (Dějiny polského naroda, 1948) oraz najnowszą na ten temat pracę dr Valenty z Instytutu Słowiańskiego w Pradze. Również i polscy bohemiści rozwijają pomyślnie w nowych warunkach swoją działalność. Wystarczy tylko wspomnieć prof. Lehr-Splawińskiego, prof. Vrtel-Wierczyńskiego, doc. Magnuszewskiego, doc. Sieczkowskiego, doc. Ślizinskiego i in. W wyniku współpracy polskich i czechosłowackich historyków oraz filologów powstał w r. 1955 obszerny zbiór prac naukowych pt. „Česko-polský sborník vědeckých prací” poświęcony problematyce stosunków czesko-słowacko-polskich. Znaczna już dziś i stale wzrastająca wymiana pracowników naukowych między Polską a Czechosłowacją została objęta stałą koordynacją planów między ČSAV i PAN, oraz regularnymi umowami o współpracy zawieranymi pomiędzy tymi kierowniczymi instytucjami naukowymi. Językoznawcy utworzyli stałą komisję koordynacyjną przy ČSAV i PAN, a nowa komisja historyków utworzona również przy akademiach obu państw od ubiegłego roku bardzo pomyślnie rozwija swoją działalność.

Szczególnie korzystnym odcinkiem współpracy w dziedzinie kulturalnej stał się film. Kinematografia polska, która w zakresie wyposażenia technicznego i pomocniczego przemysłu filmowego stała niegdyś daleko za Czechosłowacją, w ubiegłych latach dzięki wybudowaniu nowych *atelier* filmowych w Łodzi i we Wrocławiu w zasadniczych dziedzinach dorównała wysokiemu poziomowi filmu czechosłowackiego. Do rozwoju kinematografii polskiej przyczynili się głównie czechosłowaccy specjaliści filmowi. Wystarczy np. wspomnieć tylko o produkowaniu kolorowych kopii polskich filmów w *atelier* w Barrandowie. Jest to więc dodatkowy powód do zadowolenia filmowców czechosłowackich z poważnych osiągnięć kinematografii polskiej. Film czechosłowacki zajmuje poważne miejsce w polskich kinach. W latach 1957/58 wyświetlano na polskich ekranach 28 filmów czechosłowackich; jeśli chodzi o filmy pochodzące z krajów obozu socjalistycznego, a wyświetlane w Polsce, film czechosłowacki znalazł się na drugim miejscu tuż za Związkiem Radzieckim. Tak np. „Dobry vojak Švejk” osiągnął liczbę 11 664 seansów, a obejrzało go 1 740 000 widzów. Przełom w zakresie współpracy między filmowcami obu krajów stanowiło nakręcenie pierwszego wspólnego polsko-czeskiego filmu, komedii „Co řekne žena” (tytuł wersji polskiej: Zadzwońcie do mojej żony), do którego scenariusz napisano wspólnie, film reżyserował Czech, obsada aktorska mieszana. Obecnie filmowcy obu krajów wykorzystują tematykę drugiego kraju do własnego opracowania. Tak np. polski film „Dwie brygady” nakręcony w Wyższej Szkole Filmowej w Łodzi przejął temat ze sztuki Kaňi „Parta brušice Karhana” (Brygada szlifierza Karhana). Natomiast Czechosłowacki Film Państwowy nakręcił komedię „Morálka Páni Dulské” (Moralność Pani Dulskiej) wg noszącej ten sam tytuł sztuki Gabrieli Zapolskiej.

V. ZAKOŃCZENIE

W 15 lat od powstania ludowo-demokratycznej Czechosłowacji oba narody Polska i Czechosłowacja powiązane są ściśle wzajemnymi umowami i prawdziwie głęboką przyjaźnią przenikającą do najszerzych warstw narodu obu krajów oraz wspólnym uczestnictwem w wielkim obozie państw socjalistycznych, którego istnienie stanowi rękojmię zarówno ich bezpieczeństwa i niepodległości, jak i ich dalszego, szybkiego i wszechstronnego rozwoju. 15 lat wspólnego rozwoju obu krajów w obozie socjalizmu utwierdziło jeszcze bardziej ich wolę pójścia wspólną drogą ramie przy ramieniu ze Związkiem Radzieckim i pozostałymi krajami socjalistycznymi. Albowiem ten skomplikowany a zarazem wielce dramatyczny

okres pokazał, że tylko Polska Ludowa i Ludowa Czechosłowacja rządzone przez klasę robotniczą, z partiami komunistycznymi i robotniczymi na czele, wprowadzające w czyn ideę marksizmu i leninizmu, mogą nawiązać i na stałe utrzymać braterskie stosunki przeciwstawiając się tym samym wszelkim zakusom i próbom nieprzyjacielskim. I nie potrzebują się już obawiać, że się powtórzą lata 1938 i 1939.

(Przełożyła z czeskiego IRENA KWILECKA)